

Хавалджи Л. В.,

*аспірантка кафедри української філології та загального мовознавства
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ПЕРИФРАЗИ В РАННІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ В. ЯВОРІВСЬКОГО

Під перифразом чи перифразою (грецьк. *periphrasis* – описовий вислів, зворот) зазвичай розуміють «стилістичний прийом, що полягає в описовому позначенні певного однослівного найменування», який є засобом синонімічної заміни, коли у понятті виділяють якусь одну його ознаку, а всі інші певною мірою затушовують, при цьому явище, предмет чи особу називають не прямо, а описово, через характерні для них риси (Загнітко ІІІ. с. 41). Важливо, що слова, усталені словосполучення (зрідка – речення) є образно-переносними й описовими найменуваннями предметів, явищ, істот, осіб тощо. Перифрази є однією з ознак публіцистичного стилю, зокрема це важлива риса художньої публіцистики. Майстром стилістичного використання перифраз є Володимир Яворівський, який і в публіцистиці раннього періоду творчості (70 – т80-і роки ХХ століття), і в творах початку ХХІ століття використовує перифрази для образного відтворення дійсності.

У публіцистиці раннього періоду творчості перифрази зазвичай ужито для характеристики осіб за родом діяльності, ставленням до своїх обов'язків тощо (АМОСОВ – володар рідкісного таланту, одержимець: *Амосов – володар рідкісного таланту, одержимець, який стоїть на вістрі нашої медицини, йому начеб інакше вже й не можна жити* [Право, с. 36]; ЛІКАР—сільський інтелігент-просвітитель. *Він лікував і приймав пологи, був педіатром і хірургом, провізором і будівельником, депутатом і порадиником у життєвських турботах, скромним сільським інтелігентом-просвітителем і непохитним авторитетом у всіх сільських справах* [Право, с. 38]).

Важливого значення при цьому набуває аксіологічна оцінка діяльності головного героя твору: БЕЗГОСПОДАРНИЙ ГОЛОВА КОЛГОСПУ – той, що ставок занастив. *Безгосподарного голову дуже швидко зняли. І тільки й пам'яті про нього в Городківці: той, що ставок занастив* [Право, с. 12]; ГОЛОВА КОЛГОСПУ – СПРАВЖНІЙ ГОСПОДАР – далекоглядний мудрагегель. *Одверто кажучи, були такі й тут, але Діброва залишився самим собою: простим, добрим і далекоглядним мудрагегем, який ніколи не втрачав власної гідності й не принижував її в інших людях* [В морі, с. 16].

При характеристиці людей творчої праці В. Яворівський звертає увагу на місце народження письменника, предмет художнього осмислення, внесок у літературну творчість (ГОНЧАР ОЛЕСЬ — сонячний син правічного степу. *В його світ увірвався могутній подих степу, що лежить — як гігантська розпростерта долоня вічного хлібороба, увірвалася свавільна стихія народних характерів, виписаних з такою одчайдушною любов'ю, на яку здатен лише Олесь Гончар — сонячний син цього правічного степу* [В морі, с. 207]; ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ ПАВЛО—художній материк. *Тому-то сьогоднішній читач може говорити про дуже своєрідний, неповторний художній материк, ім'я якому — Павло Загребельний, автор великого епічного циклу романів про Київську Русь, у яких він спромігся відтворити для сучасників далекі й могутні витoki нашої духовності, що дісталася в спадок, а не загубилася на вітрах історії* [В морі, с. 219]).

Тараса Шевченка письменник називає будителем пам'яті і совісті народу

(*Шевченко — перший, і його як поета витворили не лише умови життя, а сама місія першого будителя пам'яті і совісті народу* [В морі, с. 190]); а його твори — самобутністю нашого народу (*Поетичне слово творило не лише його як поета, а й самобутність нашого народу* [Право, с. 44], взірцем громадянської пристрасті (*Так було з Тарасом Шевченком, який охопив своєю творчістю минуле, сучасне і майбутнє, який визначив національне обличчя нашої літератури, залишив еталонні взірці громадянської пристрасті, лірики, людинознавства й народництва у найвищому його розумінні* [Право, с. 124]).

При характеристиці героїв своїх творів автор нерідко бере до уваги їхні риси зовнішності (ГОЛОВА КОЛГОСПУ—худюща шкапина. *Не вірилося, що сорок два роки тому я — двадцятисемірічний голова колгоспу —худющою шкапиною, яку вітер здував з дороги, і через кожних десять кілометрів треба було зупинятися, підготовувати її придорожнім зелом, їхав до Пилипа за порадою і за насінням* [В морі, с. 14]; ВАЛЕРЧИК—русяве диво. *Добре, що ми і разом, що росте, сміється і набиває собі перші синці оце наше русяве диво — Валерчик, що до нас приїздять наші батьки і ми маємо де їх прийняти, що росте і наш завод і ми ростемо разом з ним* [Крила, с. 35]).

Нерідко письменник подає загальну характеристику цілої соціальної групи людей (СЕЛЯНИ—невтомні годувальники. *Міркую про це з болем, бо як би ж хотілося бачити наших батьків і матерів, ровесників і молодь — всіх жителів нашого сучасного українського села, наших невтомних годувальників — одягненими зі смаком і на роботі, а особливо — після неї* [Право, с. 47]; СІЛЬСЬКИЙ ЛІКАР—справжній

подвижник, інтелігент; забудь як звали. *Ім'я сільського лікаря Петра Фількова майже нічого не скаже читачеві. Хіба їх мало, лікарів, у кожному селі? І справжніх подвижників, інтелігентів, для яких не тісні масштаби навіть глухого провінційного села, і таких, що «транзитом» зупиняються в непоказній лікарні, щоб тільки перебути час після дипломного призначення, і – забудь, як звали [Право, с. 36]; БРАКОНЬЄРИ—диявольське поріддя. *От диявольське поріддя [На землі, с. 94].**

Місто письменник уявляє як суцільний центр (*Місто – суцільний центр [Крила, с. 3].* Особливими перифразами він характеризує КИІВ: діловий чоловік (*Київ – діловим чоловіком, що у своєму ретельному поспіхові знаходить хвилину і для хисткої замрії [В морі, с. 104].*); двомільйонне сучасне місто (*Район мусить годувати Київ – двомільйонне сучасне місто [В морі, с. 120].*); могутній простір степу з іскристим полиском супісків (*Повернися обличчям до Києва – і відкриється тобі могутній простір стецу з іскристим полиском супісків, із густими отарами гайків, відкритими для ока Далекими селами, що розкидали свої хати по рівнині [В морі, с. 148].*

Вторинні найменування в публіцистичних творах В. Яворівського отримують і предмети, що є атрибутами міського життя: БАЗАР—сільські острівці. *Київ це був для нього загадковим, він не сприймав його велелюдного тлуму і тому шукав у ньому сільських «острівців», де почувався в своїй стихії [Право, с. 81]; АЕРОПОРТ—велетенська оранжерея. *Аеропорт мені завжди нагадує велетенську оранжерею, у якій дозрівають зустрічі й прощання [Крила, с. 16]; БУДИНКИ—обжиті поверхи. *Коли я пішов, Ірино, з вашої будови, то найбільше, що поніс із собою, – провину, що на якийсь час одірвав вас од відповіді, яку ви дали на це запитання п'ять літ тому: «Залишу обжиті поверхи людських помешкань» [Крила, с. 9].***

Деякі перифрази інтимізують розповідь, надають їй меліоративного забарвлення: БІЛКА—вуйночка. *Ей, вуйночко, не підпалить мені своїм хвостом лісу! [Крила, с. 69]; КАСКИ—макове поле. *Червоніють каски, як макове поле в степу [На землі, с. 26].* Свідчать про ультурні надбання українського народу: ВИШИТИЙ РУШНИК—символ роду. *По одному – талановито здійснене назавжди діло, по другому – думка чи пісня, по третьому – вчинок (скажімо, Олександрові Матросову достатньо було єдиної героїчної миті), ще по комусь – вишитий рушник, що став символом роду... [Право, с. 44].**

Кількома перифразами позначені такі поняття, як ВЕСІЛЛЯ (свято на все життя. *Весела лукавість, сміх і сум, пісні й цілі інтермедії, мудре напучування старших, прощання молодії з батьком-матір'ю, радість*

і сльози, тиха задума й буйство танцю – свято на все життя [Право, с. 54];

запаморочлива висота людської веселості. *Весілля вже не розгорається, воно ніби досягло свого найвищого перевалу, насолоджується цією запаморочливою висотою людської веселості (звідси, мабуть, і пішла його українська назва «весілля»)* [В морі, с. 33]; важка, виснажлива й обов'язкова робота. *Сьогоднішнє весілля – важка, виснажлива й обов'язкова робота, яка облікується* [Право, с. 54].

Коли предметом образного осмислення письменника є багатозначне слово, то іноді перифрази вжито до різних їхніх значень, як-от: ЗЕМЛЯ—повітря, шар ґрунту, камінь, нафта, газ і метали (*А поталанило тому, що навколо неї повітря, щоб дихати, є в ній джерела, щоб напоїти все живе, є на ній шар ґрунту, який дарує людині хліб і до хліба, є в ній камінь, нафта, газ і метали, є, нарешті, оте дивовижне земне тяжіння, котре надійно тримає нас біля неї*) [Право, с. 4]; ЗЕМЛЯ—міцна опора (*Авжеж, я розумію, що батьківщина там, де ти вперше спробував смак повітря, де зробив перші кроки і збагнув, що земля – то міцна опора, якої вистачить на все життя*) [Крила, с. 24]).

Осмилюючи війну через призму світобачення різних соціальних груп людей, письменник констатує: ВІЙНА—заміноване поле (*Будь-яку сім'ю візьміть у Пирогівцях – війна у їхній пам'яті – як заміноване поле, страшно й торкатись*) [В морі, с. 76]); ВІЙНА—пекучий біль (*А для письменників уже кількох поколінь це не просто тема, а пекучий біль*) [Право, с. 23]); ВІЙНА—залізна фашистська рука. (*Навіть залізна фашистська рука не могла загасити його світла*) [На землі, с. 25]); ВІЙНА— «знак біди» (*За тисячі кілометрів від фронту, в оманливій тиші глибокого тилу, надкожним домом (і серцем!) зловісний «знак біди»*) [Право, с. 24]).

Отже, у публіцистиці В. Яворівського перифрази виконують важливу характерологічну, пізнавальну, оцінну функцію. Вони інтимізують висловлювання, надають йому естетичної довершеності. Письменник, що ділиться із своїм читачем емоціями, асоціаціями, зіставними характеристиками предметів, осіб, явищ, понять, створює неповторний лексичний фон тексту, зрозумілий учасникам комунікації.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. П. *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни* : у 4-ох т. Донецьк : ДонНУ. 2012.
2. Яворівський В. О. *І в морі пам'ятати джерело* : Нариси. К. : Молодь, 1980. 240 с.

3. Яворівський В. О. Крила, вигострені небом : Нариси. К. : «Молодь», 1975. 111 с.
4. Яворівський В. О. Право власного імені: Нариси, статті, есе. К. : Молодь, 1985. 200 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-272-5-33>

Шитик Л. В.,

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики
Навчально-наукового інституту української філології
та соціальних комунікацій
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

СПЕЦИФІКА СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АНТИУКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІКАЦІЙ

Повномасштабна війна в Україні загострила й інформаційне протистояння, оскільки ворожі канали щодня публікують багато фейків, дезінформаційних повідомлень, нав'язуючи своє бачення подій. «Зростання кількості конфліктних ситуацій, пов'язаних з використанням мови в різних суспільних сферах, і поглиблення лінгвоправових конфліктів, – зазначає Б. Ажнюк, – стимулюють мовно-регуляторні суспільні зусилля, що спрямовані на унормування, але не стільки самої мови, скільки правил її використання в певних суспільних сферах» [1, с. 65]. Соціонормативні зусилля, на думку дослідника, спрямовані «на безконфліктне використання мови в різних комунікативних сферах (внутрішній вектор) і на безконфліктну міжмовну взаємодію – мовну політику й мовне планування (зовнішній вектор)» [там само].

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена викликами воєнного часу – наявністю численних антиукраїнських інтернет-публікацій, що підлягають семантико-текстуальному дослідженню щодо наявності в них ознак конфліктогенності контенту. Зазвичай це медіапублікації та дописи в соціальних мережах.

Мета статті – проаналізувати специфіку семантико-текстуальних досліджень антиукраїнських інтернет-публікацій періоду повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України.

У сфері лінгвістичної експертології розрізняють два види текстів: 1) тексти із т. зв. комунікативними невдачами, які потребують висновку лінгвіста-експерта щодо значення тих чи тих слів і висловів